

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1940-41

Του Ανχου (ΤΘ) Λαλούση Χαράλαμπου

Ο ηρωικός αγώνας της Ελλάδος εναντίον του Άξονα, κατά τους επτά συνολικά μήνες του ελληνοϊταλικού και του ελληνογερμανικού πολέμου (28 Οκτωβρίου 1940- 31 Μαΐου 1941) αποτελεί αναμφισβήτητα μία από τις ενδοξότερες σελίδες της ελληνικής ιστορίας. Έχει όμως και ιστορική σημασία ευρύτερη, γιατί επηρέασε πολλαπλά την εξέλιξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και συνέβαλε κρίσιμα στην έκβασή του.

Ο πόλεμος αυτός, υπήρξε από άποψη ασφάλειας και προστασίας της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδος, σταθμός μείζονος σημασίας στην ιστορία των διακρατικών σχέσεων της χώρας. Ο ελληνο-ιταλικός πόλεμος ήταν «παράπλευρος» πόλεμος της μεγάλης ευρωπαϊκής σύγκρουσης, η οποία ακόμα δεν είχε γίνει παγκόσμια· ήταν ένα δευτερεύον μέτωπο αυτής της σύγκρουσης, στο οποίο, η μεν Ιταλία προσπαθούσε να κερδίσει μία εύκολη επιτυχία, και δι' αυτής να αναδειχθεί σε ρυθμιστική δύναμη της Νότιας Βαλκανικής, η δε Βρετανία επιθυμούσε να καθηλώσει και να φθείρει μία δύναμη που απειλούσε την θέση της στην Ανατολική Μεσόγειο και ιδίως στην Αίγυπτο.

Αφετηρία του ελληνο-ιταλικού πολέμου αποτελεί η άνοιξη του 1939, όταν τα ιταλικά στρατεύματα κατέλαβαν την Αλβανία και διαφάνηκαν ξεκάθαρα τα επεκτατικά σχέδια του Μουσολίνι. Την συγκεκριμένη χρονική περίοδο, η πολιτική και στρατιωτική ισορροπία στα Βαλκάνια διαταράχθηκε. Το Βαλκανικό Σύμφωνο και τα διάφορα σύμφωνα που είχε συνομολογήσει η Ελλάδα δεν τέθηκαν σε ενέργεια, ούτε βέβαια υπήρξε εξαρχής τέτοιο ζήτημα. Τόσο το Βαλκανικό Σύμφωνο, όσο και τα Σύμφωνα με την Γιουγκοσλαβία και την Τουρκία κάλυπταν το ενδεχόμενο πολέμου με την Βουλγαρία.

Η Ελλάδα βρισκόμενη στο χώρο, στον οποίο απέβλεπε η επεκτατική πολιτική της Ιταλίας και σταθερά αποφασισμένη να παραμείνει ουδέτερη αλλά και ελεύθερη, δε δίστασε να αντιταχθεί σ' αυτή. Σ' ολόκληρο το δεκαοκτάμηνο χρονικό διάστημα κατά το οποίο διάρκεσαν οι απειλές, οι προκλήσεις και οι πράξεις βίας της Ιταλίας εναντίον της, η Ελλάδα κάτω από το προσωπείο φαινομενικής ηρεμίας, κατέβαλε συνεχείς προσπάθειες ν' αποφύγει τον πόλεμο, αλλά παράλληλα λάμβανε όλα τα απαραίτητα στρατιωτικά μέτρα και σφυρηλατούσε το εθνικό φρόνημα. Χαρακτηριστική είναι η προσπάθεια του Μεταξά για **τήρηση ουδετερότητας** ώστε να μην προκαλέσει την Ιταλία. Κατά τον τορπιλισμό της Έλλης στο λιμάνι της Τήνου και ενώ γνώριζε από την πρώτη στιγμή, έδωσε αυστηρές οδηγίες στον τύπο να μην γίνει καμία αναφορά. Επιπλέον ο Μεταξάς επιδίωκε

μεσολάβηση της Γερμανίας ώστε να ανατρέψει την διαφαινόμενη ενέργεια των Ιταλών έναντι της Ελλάδος. Η επίσημη στάση της ουδετερότητας της Ελλάδας απέναντι στον άξονα και τη Μ. Βρετανία δεν ήταν τίποτα άλλο παρά μια επίσημη κάλυψη για την προετοιμασία της Ελλάδας ενόψει της συμμετοχής στο πόλεμο στο πλευρό των συμμάχων.

Έτσι κατόρθωσε η Ελλάδα, παρά την αιφνιδιαστική από απόψεως χρόνου εκτόξευση της ιταλικής επιθέσεως, να ισορροπήσει την κατάσταση κατά την πρώτη περίοδο και στη συνέχεια να πάρει την πρωτοβουλία ενέργειας.

Καθοριστικός παράγοντας των επιλογών του Μεταξά στο διπλωματικό επίπεδο ήταν η πρόταξη του **γεωπολιτικού παράγοντα**. Πίστευε απόλυτα ότι η ικανοποίηση της πρωταρχικής φροντίδας για την κατοχύρωση της εδαφικής ακεραιότητας και της ανεξαρτησίας της χώρας δεν ήταν δυνατόν να διασφαλιστεί ερήμην της σύμπραξης με την Μ. Βρετανία. Εάν και δεν κατόρθωσε μέχρι την έναρξη του ελληνο-ιταλικού πολέμου να εξασφαλίσει μια συμβατικά κατοχυρωμένη εγγύηση για την ασφάλεια της χώρας από τους Βρετανούς, ο Μεταξάς πίστευε ότι η εμμονή του στην πολιτική της συνεργασίας με τους Βρετανούς, θα εξασφάλιζε για την Ελλάδα την συμμετοχή της στο πλευρό των επίδοξων νικητών αυτής της αναμέτρησης.

Οι έντονες προσπάθειες από τον Μεταξά για να εξασφαλίσει την στρατιωτική βοήθεια των Βρετανών πριν την διαφαινόμενη ιταλική επίθεση, συνάντησαν την απροθυμία τους, διότι θεωρούσαν την Τουρκία στους στρατηγικούς τους υπολογισμούς πολύ πιο σημαντική πιθανή σύμμαχο, γι' αυτό και υπογράφηκε με την τελευταία το 1939 Σύμφωνο αμοιβαίας βοήθειας. Για την Βρετανία το κρίσιμο θέατρο επιχειρήσεων ήταν η Βόρειος Αφρική και η Ιταλική εμπλοκή στα Βαλκάνια, εφόσον δεν απειλούσε την Τουρκία και τα στενά αποτελούσε ένα αντιπερασπισμό και δεν υπήρχε ανάγκη για μεγαλύτερη στρατιωτική εμπλοκή στην Ελλάδα.

Με το τελεσίγραφο που επέδωσε στον Μεταξά ο Ιταλός πρεσβευτής απαιτούσε η ιταλική κυβέρνηση να επιτραπεί στον ιταλικό στρατό να καταλάβει διάφορες στρατηγικές θέσεις, χωρίς να κατονομάζονται αυτές. Με το **“ΟΧΙ”** που είπε ο Μεταξάς διερμήνευσε τη θέληση της συντριπτικής πλειοψηφίας των Ελλήνων, απόφαση που στηρίχθηκε στην ορθολογιστική εκτίμηση των μακροπρόθεσμων συμφερόντων της χώρας. Αποκαλυπτική για τις σκέψεις του είναι μυστική ενημέρωση που πραγματοποίησε ο Μεταξάς προς τους συντάκτες του Αθηναϊκού τύπου την 30 Οκτωβρίου 1940. Χαρακτηριστικά ανέφερε τις προσπάθειες που έκανε να κρατήσει την χώρα μακριά από την παγκόσμια σύρραξη και τις συμβουλές του Χίτλερ να εντάξει την Ελλάδα στην «Νέα Τάξη» αφού πρώτα ικανοποιούσε τις εδαφικές βλέψεις της Ιταλίας και της Βουλγαρίας

σε βάρος της χώρας. Μια τέτοια ενέργεια σύμφωνα με τον Μεταξά θα ανάγκαζε τους Άγγλους να καταλάβουν την Κρήτη και άλλα νησιά με σκοπό να εξασφαλίσουν τα συμφέροντά τους στην περιοχή της Μεσογείου. Τέτοια εξέλιξη θα οδηγούσε την χώρα σε ένα νέο διχασμό.

Ο Ιωάννης Μεταξάς είπε χαρακτηριστικά: «*Δηλαδή θα έπρεπε δια ν' αποφύγωμεν τον πόλεμον να γίνωμεν εθελονταί δούλοι και να πληρώσωμεν αυτήν την τιμήν με το άπλωμα του δεξιού χεριού της Ελλάδος προς ακρωτηριασμόν από την Ιταλίαν, και του αριστερού από την Βουλγαρίαν. Φυσικά δεν ήτο δύσκολον να προβλέψη κανείς ότι εις μίαν τοιαύτην περίπτωσιν οι Άγγλοι θα έκοβαν και αυτοί τα πόδια της Ελλάδος. Και με το δίκαιόν των. Κυρίαρχοι πάντοτε της θαλάσσης δεν θα παρέλειπαν, υπερασπίζοντες πλέον τον εαυτόν των έπειτα από μίαν τοιαύτην αυτοδούλωσιν της Ελλάδος εις τους εχθρούς των, να καταλάβουν την Κρήτην και άλλας νήσους μας τουλάχιστον...»*

Η άρνηση της Ελλάδας να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις της Ιταλίας προκάλεσε μεγάλη έκπληξη στον κόσμο και ιδιαίτερα στην Ιταλία. Η αξιοσύνη και η λεβεντιά των Ελλήνων άσκησε τεράστια επίδραση στη ψυχολογία των λαών και είναι από τα πιο σημαντικά γεγονότα στην ιστορία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η σημασία του ελληνο-ιταλικού πολέμου συνίστατο κυρίως στον **αντίκτυπο** που είχε στον κόσμο γενικά. Ήταν το παράδειγμα μιας φτωχής χώρας που πολέμησε για την τιμή και την αξιοπρέπεία της καθώς και για βασικές αξίες του πολιτισμένου κόσμου, γεγονός που έδινε θάρρος στους χειμαζόμενους λαούς που είχαν χάσει την ελευθερία τους.

Οι απόψεις των Άγγλων στρατιωτικών αρχικά ήταν απαισιόδοξες σχετικά με την δυνατότητα αποτελεσματικής αντίστασης από τον Ελληνικό στρατό. Δόθηκαν έτσι οδηγίες στον τύπο να μην καλλιεργούνται μεγάλες προσδοκίες για την Άμυνα της Ελλάδος, προς αποφυγή απογοήτευσης σε περίπτωση κάμψης της χώρας. Ακόμη και ο Μεταξάς στο προσωπικό του ημερολόγιο στην 29 Οκτωβρίου 1940 γράφει: «Με ανησυχεί η υπεραισιόδοξη κοινή γνώμη».

Αξιζει να αναφέρουμε τον ενθουσιασμό και τον πόθο που διακατείχε τους Έλληνες στο κάλεσμα της πατρίδος να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στο πεδίο της μάχης παρά τα πενιχρά μέσα που διέθετε η Ελλάδα. Ποτέ πριν οι Έλληνες δεν έσπευσαν στο μέτωπο με τόσο ενθουσιασμό. Χαρακτηριστικές είναι φωτογραφίες της εποχής στις οποίες παρατηρούμε τους Έλληνες με το χαμόγελο στα χείλη και με υψηλό ηθικό να τρέχουν να στρατευθούν για να υπερασπίσουν τα ιδανικά της φυλής μας. **Ήταν σαν ένα πανηγύρι...**

Οι ανέλπιστες ελληνικές επιτυχίες τον Νοέμβριο του 1940 είχαν σοβαρές επιπτώσεις στην πολιτική της Αγγλίας ώστε άρχισε να

προσανατολίζεται στην ενίσχυση του ελληνικού μετώπου. Οι Άγγλοι απέβλεπαν στην ενίσχυση της Ελλάδος, με σκοπό την χρησιμοποίησή της ως βάση από όπου θα καταφέρουν σοβαρό πλήγμα κατά της Ιταλίας και μελλοντικά κατά των ρουμανικών πετρελαιοπηγών, που κατείχε και εκμεταλλευόταν η Γερμανία. Έτσι, το μέτωπο της Ελλάδας πρόσφερε την ευκαιρία στην Αγγλία να μεταφέρει το θέατρο επιχειρήσεων κατά της Ιταλίας στην Ελλάδα με απώτερο σκοπό την δημιουργία **Βαλκανικού μετώπου** κατά τον άξονα.

Στη φάση αυτή του πολέμου υπήρχε συμφωνία απόψεων ελληνικής και αγγλικής κυβερνήσεως στο θέμα αντιμετώπισης των Γερμανών με την διαφορά ότι οι Άγγλοι ενδιαφέρονταν για την διατήρηση του Αλβανικού μετώπου και της Ελλάδος ως εμπόλεμου, με απώτερο σκοπό τη δημιουργία βαλκανικού μετώπου κατά της Γερμανίας, όταν το επέτρεπε η στρατιωτική κατάσταση στη Μ. Ανατολή, η ελληνική ηγεσία επιθυμούσε την υποστήριξη της Αγγλίας κυρίως για την αντιμετώπιση των Ιταλών και κατά δεύτερο λόγο για το ενδεχόμενο γερμανικής επίθεσης.

Οι ελληνικές νίκες στο μέτωπο της Αλβανίας είχαν σοβαρές επιπτώσεις στο ιταλικό στρατόπεδο με αποτέλεσμα τις παραιτήσεις στρατηγών. Ο Μουσολίνι προσπάθησε να επιρρίψει την ευθύνη της αποτυχίας στη στρατιωτική ηγεσία. Οι Ιταλοί πολέμησαν εξίσου γενναία με τους Έλληνες, διεκδικώντας με πείσμα κάθε σπιθαμή του ελληνικού εδάφους, υπέκυψαν όμως γιατί οι αντίπαλοί τους πέραν από την γενικότητα διέθεταν και πίστη στο δίκαιο του αγώνα τους.

Αξιζει να κάνουμε ιδιαίτερη αναφορά στις δύσκολες καιρικές συνθήκες που επικρατούσαν στο μέτωπο της Ηπείρου το 1940. Ο μεγαλύτερος εχθρός δεν ήταν ο αντίπαλος αλλά ο χειμώνας και το υπερβολικό ψύχος που δοκίμαζε την θέληση και την αντοχή των αντιμαχόμενων. Ο Ελληνικός Στρατός λόγω του υψηλού ηθικού του αντιμετώπιζε αυτή τη δοκιμασία με καρτερία και χωρίς γογγυσμό παρά την έλλειψη πολλές φορές σε τρόφιμα και σε άλλα αποθέματα.

Διεξαγωγή Επιχειρήσεων Οκτ-Νοε 1940

Οι Ιταλοί, κατά την επίθεση τους εναντίον της Ελλάδας, άσκησαν ισχυρή πίεση κατά των ελληνικών δυνάμεων στην Ήπειρο και στην Πίνδο και τήρησαν αμυντική στάση στην περιοχή της Βορειοδυτικής Μακεδονίας.

Στο μέτωπο της Ηπείρου, η **VIII Μεραρχία** πέτυχε να συγκρατήσει τον αντίπαλο και να συντρίψει τις επανειλημμένες ισχυρές επιθέσεις του. Εξαιρεση αποτέλεσε ο τομέας Θεσπρωτίας, όπου οι εκεί ολιγάριθμες ελληνικές δυνάμεις εξαναγκάστηκαν μπροστά στη μεγάλη υπεροχή των Ιταλών να συμπτυχθούν νοτιότερα. Αφού όμως ενισχύθηκαν,

απεκατέστησαν την τοποθεσία του Καλαμά ποταμού μέχρι την Ηγουμενίτσα.

Στον Τομέα Πίνδου, επίσης οι ελληνικές δυνάμεις αναγκάστηκαν κάτω από τη συντριπτική υπεροχή του αντιπάλου, να συμπυκνωθούν σε μεγάλο βάθος, με αποτέλεσμα οι Ιταλοί να διεισδύσουν ταχέως σε αρκετό βάθος, απειλώντας να υπερκεράσουν από τα ανατολικά τις δυνάμεις στην Ήπειρο. Με την εσπευσμένη όμως συγκέντρωση των διαθέσιμων δυνάμεων, που βρίσκονταν κοντά στην Πίνδο, φράχτηκε το ρήγμα, εξασφαλίστηκε από τα βορειοανατολικά η τοποθεσία Ελαίας—Καλαμά και επιπλέον κατέστη δυνατό, ύστερα και από τον επιτυχή αμυντικό αγώνα στην Ήπειρο, οι ελληνικές δυνάμεις να αναλάβουν επιθετική ενέργεια για την εξάλειψη του ιταλικού θύλακα.

Η **13η Νοεμβρίου 1940** βρήκε τις ελληνικές δυνάμεις στην Ήπειρο και στην Πίνδο, να έχουν ανακαταλάβει το μεγαλύτερο τμήμα του εθνικού εδάφους. Στη βορειοδυτική Μακεδονία μάλιστα, να έχουν καταλάβει σημαντικά εδαφικά σημεία πέρα από τα σύνορα και έτοιμες να επιτεθούν για την κατάληψη του ορεινού όγκου της Μόροβας και του κόμβου συγκοινωνιών της Κορυτσάς.

Το ιταλικό σχέδιο επιχειρήσεων είχε ήδη ανατραπεί. Η ιταλική διείσδυση στην Πίνδο, **δεν υποστηρίχτηκε με επαρκείς δυνάμεις** τόσο κατά την έναρξη της εισβολής, όσο και μετά τις πρώτες επιτυχίες της, με αποτέλεσμα να ανακοπεί και τελικά να ματαιωθεί η απειλή της υπερκεράσεως και αποκοπής των δυνάμεων Ηπείρου. Παντού ο Ιταλικός Στρατός μετέπεσε σε άμυνα.

Η δράση της εχθρικής αεροπορίας δεν υπήρξε συγκεντρωτική αλλά γενικά κατά κύματα και ασυντόνιστη προς την ενέργεια του Ιταλικού Πεζικού, το οποίο δεν μπόρεσε να εκμεταλλευθεί τους αεροπορικούς βομβαρδισμούς.

Το Ιταλικό Πυροβολικό έβαλε μεγάλο αριθμό βλημάτων κάθε διαμετρήματος, κατάνεμε τα πυρά του σε όλα τα ορατά αμυντικά έργα και διέσπειρε την βολή του κατά πλάτος και βάθος ώστε σπάνια να επιτυγχάνει πυκνές συγκεντρώσεις επί των φίλιων θέσεων και δεν κατόρθωσε να προσβάλει τις θέσεις των ελληνικών Πυροβολαρχιών.

Η δράση των αρμάτων επί των οποίων ο αντίπαλος βασιζόταν κυρίως ότι θα διασπούσε την ελληνική τοποθεσία αμύνης, υπήρξε χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα, διότι συμμετείχαν στην επίθεση χωρίς να προηγηθεί η επιβεβλημένη αναγνώριση για την βατότητα του εδάφους και των υπάρχοντων φυσικών και τεχνητών κωλυμάτων και χωρίς την υποστήριξη του Πυροβολικού.

Οι αγώνες, που διεξήχθησαν κατά την υπόψη περίοδο, παρουσιάζουν τα παρακάτω ουσιώδη χαρακτηριστικά για τους Έλληνες μαχητές :

- Για **πρώτη φορά** ο Ελληνικός Στρατός αντιμετώπισε Στρατό μεγάλης ευρωπαϊκής δυνάμεως, εφοδιασμένο με σύγχρονα μέσα και ιδιαίτερα με άρματα μάχης και ισχυρή αεροπορία, εναντίον των οποίων η ελληνική άμυνα διέθετε εντελώς περιορισμένα μέσα.

- Στους αγώνες αυτούς έλαβαν μέρος, εκτός από τις λίγες Μονάδες του Ελληνικού Στρατού που είχαν επιστρατευτεί πριν από την έναρξη του πολέμου, και πολλές άλλες Μονάδες που επιστρατεύτηκαν μετά την κήρυξη του πολέμου και μεταφέρθηκαν επειγόντως στο μέτωπο, ύστερα από νυχτερινές πορείες, σε αποστάσεις 250 μέχρι 400 χιλιομέτρων. Αντίθετα, οι ιταλικές Μεραρχίες είχαν επιστρατευτεί και συμπληρωθεί σε προσωπικό και υλικό πριν από πολύ χρόνο.

- Τα ελληνικά τμήματα αντιμετώπισαν κατά τους αγώνες τους στο Τομέα Πίνδου εξαιρετικές **δυσχέρειες ανεφοδιασμού σε πυρομαχικά και τρόφιμα**. Τα προωθούμενα εσπευσμένα, αμέσως μετά την επιστράτευση τους, τμήματα στερούνταν των προβλεπόμενων κτηνών ή άλλων μέσων μεταφοράς.

Αυτοκίνητα για τον ανεφοδιασμό των τμημάτων μπορούσαν να προωθηθούν μόνο μέχρι ορισμένες περιοχές που και αυτές ήταν μακριά από το μέτωπο. Οι δρόμοι έγιναν άβατοι σε τροχό αμέσως μετά τις πρώτες βροχές του Νοεμβρίου.

Για την αντιμετώπιση των δυσχερειών του ανεφοδιασμού των μαχόμενων τμημάτων, χρησιμοποιήθηκαν μεταξύ των άλλων και ομάδες από χωρικούς, γυναίκες και παιδιά, που προσέρχονταν αυθόρμητα και μετέφεραν τους φόρτους στους ώμους τους κινούμενοι σε δύσβατα εδάφη κάτω από πολύ δυσμενείς καιρικές συνθήκες. Έτσι οι κάτοικοι της Πίνδου παρουσίασαν στους μαχητές ένα λαμπρό παράδειγμα πατριωτισμού και υψηλής αντιλήψεως του καθήκοντος.

Η Δεύτερη- Τρίτη Περίοδος Νοε-Μαρ 1941

Οι επιχειρήσεις, που διεξήχθησαν από τις **14 Νοεμβρίου 1940** μέχρι τις **26 Μαρτίου 1941**, αποτελούν τη δεύτερη και την τρίτη περίοδο του ελληνοϊταλικού πολέμου.

Κατά τη δεύτερη περίοδο, από τις 14 Νοεμβρίου 1940 μέχρι τις 6 Ιανουαρίου 1941, ο Ελληνικός Στρατός αφού αναχαίτισε την προέλαση των Ιταλών ανέλαβε γενική αντεπίθεση για την πλήρη αποκατάσταση της ακεραιότητας του εθνικού εδάφους. Αντιμετωπίζοντας αντίξοες συνθήκες, που οφείλονταν στην υπεροχή του αντιπάλου σε οπλισμό και αεροπορία,

στο δύσβατο του εδάφους, στις μεγάλες δυσχέρειες του ανεφοδιασμού του και στη δριμύτητα του πρόωρου χειμώνα, κατέβαλε υπεράνθρωπες προσπάθειες, τα αποτελέσματα των οποίων υπερέβησαν κάθε προσδοκία.

Στο **Νότιο Τομέα, το Α' Σώμα Στρατού**, αφού κατέλαβε στις 6 Δεκεμβρίου το λιμένα των Αγίων Σαράντα και στις 8 Δεκεμβρίου το Αργυρόκαστρο, συνέχισε τις επιθετικές του επιχειρήσεις και μέχρι τις 6 Ιανουαρίου κατέλαβε τη γραμμή Χειμάρρα—Βράνιτσα—Μπολιένα, δημιουργώντας έτσι ευνοϊκές προϋποθέσεις για την πλήρη διάνοιξη της κοιλάδας του Σιουσίτσα ποταμού και τη συνέχιση της προελάσεως προς τον Αυλώνα.

Στον **Κεντρικό Τομέα, το Β' Σώμα Στρατού**, αφού κατέλαβε στις 5 Δεκεμβρίου την Πρεμετή και εξασφάλισε ευρέως την ελεύθερη χρησιμοποίηση της αμαξιτής οδού Λεσκοβίκι—Κορυτσά, πέτυχε παρά την πείσμονα αντίσταση του εχθρού να φτάσει μέχρι το τέλος Δεκεμβρίου δεκαπέντε περίπου χιλιόμετρα ανατολικά της οδού Κλεισούρα—Χάνι Μπαλαμπάν, έτοιμο να καταλάβει τον κόμβο της Κλεισούρας.

Στο **Βόρειο Τομέα, το ΤΣΔΜ (Γ' και Ε' Σώματα Στρατού)**, αφού κατέλαβε στις 21 Νοεμβρίου τον ορεινό όγκο της Μόροβας—Ιβάν και την επομένη τον κόμβο της Κορυτσάς, προωθήθηκε στα δυτικά αυτής σε βάθος 40 περίπου χιλιομέτρων στη γραμμή Ουγιανικού—Σουχαγκόρα όρος—Γκράμποβα—Καμία όρος—Πόγραδετς, εξασφαλίζοντας από τα δυτικά και βορειοδυτικά το υψίπεδο της Κορυτσάς.

Κατά τις επιχειρήσεις της δεύτερης περιόδου, η Ιταλική Διοίκηση ενέπλεξε οκτώ νέες Μεραρχίες Πεζικού, καθώς και μεγάλο αριθμό διάφορων άλλων μονάδων δυνάμεως συντάγματος ή τάγματος.

Η Ελληνική Διοίκηση, στην ίδια περίοδο, ενέπλεξε επτά νέες Μεραρχίες Πεζικού (II, III, IV, X, XI, XIII και XVII).

Συνολικά οι ιταλικές δυνάμεις στο Αλβανικό θέατρο Επιχειρήσεων ανήλθαν σε 15 Μεραρχίες Πεζικού και μία Μεραρχία Αρμάτων, έναντι 11 Μεραρχιών Πεζικού, μιας Ταξιαρχίας Πεζικού και μιας Μεραρχίας Ιππικού των ελληνικών δυνάμεων. Επιπλέον πρέπει να ληφθεί υπόψη η συντριπτική αριθμητική υπεροχή της Ιταλικής Αεροπορίας και η παντελής έλλειψη αρμάτων στον Ελληνικό Στρατό.

Παρόλα αυτά, οι επιθετικές επιχειρήσεις των ελληνικών δυνάμεων στέφθηκαν με επιτυχία. Δεν κατέστη όμως δυνατή η πραγματοποίηση **ευρείας εκμεταλλεύσεως** των επιθετικών ενεργειών, αν και παρουσιάστηκαν ευκαιρίες, οι οποίες μπορούσαν να αποδώσουν σημαντικά αποτελέσματα και αυτό γιατί ο Ελληνικός Στρατός στερούνταν **τεθωρακισμένων και ταχυκίνητων μέσων**. Η αδυναμία αυτή ανάγκαζε τις ελληνικές δυνάμεις να αποφεύγουν τις πεδινές ζώνες και να κινούνται και να ελίσσονται κυρίως από **ορεινές κατευθύνσεις**. Αυτό είχε ως

αποτέλεσμα την επιμήκυνση των φαλαγγών, την επαύξηση της κοπώσεως των αντρών και κτηνών καθώς και τη δημιουργία δυσχερειών στους ανεφοδιασμούς.

Αντίθετα, ο αντίπαλος, χάρη στα μέσα που διέθετε, κατόρθωσε **στις πεδινές ζώνες**, χρησιμοποιώντας αυτοκίνητα, να αποσύρεται γρήγορα και να εγκαθίσταται οπουδήποτε αλλού με σχετική άνεση, ενώ στις ορεινές περιοχές να επιβραδύνει την ελληνική προχώρηση, με λίγες σχετικά δυνάμεις. Επιπλέον, οι νεοεμπλεκόμενες στον αγώνα ιταλικές μονάδες μεταφέρονταν γρήγορα στο μέτωπο με αυτοκίνητα, ενώ οι αντίστοιχες ελληνικές στερούνταν τέτοιων μεταφορικών μέσων και έφταναν στο μέτωπο ύστερα από μακρινές νυχτερινές πορείες, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να επέμβουν γρήγορα στον αγώνα.

Τα ελληνικά στρατεύματα με υψηλό φρόνημα και εμπνεόμενα από πνεύμα αυτοθυσίας, αφηφώντας τις κακουχίες και τη μειονεκτική θέση τους έναντι του αντιπάλου, κατόρθωσαν μέσα σε ενάμισι μήνα όχι μόνο να εκδιώξουν τον εισβολέα, αλλά και να τον απωθήσουν μέσα στο βορειοηπειρωτικό έδαφος, σε βάθος κυμαινόμενο από 30 μέχρι 80 χιλιόμετρα.

Η τρίτη περίοδος, από τις **7 Ιανουαρίου μέχρι τις 26 Μαρτίου 1941**, περιλαμβάνει τις επιθετικές επιχειρήσεις του Β' Σώματος Στρατού προς Κλεισούρα—Βεράτι, την τοπική ιταλική επίθεση για την ανακατάληψη της Κλεισούρας και τη μεγάλη **«Εαρινή»** επίθεση των Ιταλών.

Το Β' Σώμα Στρατού, επιδιώκοντας την κατάληψη του συγκοινωνιακού κόμβου της Κλεισούρας και την προώθηση του προς την κατεύθυνση του Βερατίου κατέλαβε, ύστερα από σκληρούς αγώνες, στις 10 Ιανουαρίου την Κλεισούρα και μέχρι τις 25 Ιανουαρίου προωθήθηκε στη γενική γραμμή ύψ. 1308 (Τρεμπεσίνας)—Μπούμπεσι—Μάλι Σπαντάριτ, όπου και διέκοψε τις παραπέρα επιχειρήσεις του εξαιτίας των δυσμενών καιρικών συνθηκών και των δυσχερειών ανεφοδιασμού των μονάδων του.

Οι Ιταλοί, αφού σταθεροποίησαν κάπως τις θέσεις τους, επιχειρήσαν στις 26 Ιανουαρίου να ανακαταλάβουν το συγκοινωνιακό κόμβο της Κλεισούρας, στον οποίο απέδιδαν μεγάλη σημασία. Η ιταλική επίθεση εκτοξεύτηκε από τη Μεραρχία «Λενιάνο», ενισχυμένη με ένα τάγμα Αλπινιστών και τμήματα της ημιτεθωρακισμένης Μεραρχίας «Κενταύρων» και υποστηριζόμενη από ισχυρή αεροπορική δύναμη. Η επίθεση σημείωσε μικρές μόνο τοπικές επιτυχίες κατά την πρώτη ημέρα.

Το Β' Σώμα Στρατού αντιλαμβανόμενο το σοβαρό κίνδυνο από τυχόν απώλεια της Κλεισούρας, έσπευσε να προωθήσει ισχυρές δυνάμεις προς την κατεύθυνση αυτή και να απωθήσει τους Ιταλούς με σκληρούς αγώνες,

που διάρκεσαν μέχρι τις 30 Ιανουαρίου, οπότε και τερματίστηκε η ιταλική προσπάθεια, η οποία τους στοίχισε σοβαρές απώλειες τόσο σε έμφυχο, όσο και σε άψυχο υλικό.

Το σημαντικότερο όμως γεγονός της περιόδου αυτής του Ελληνοϊταλικού Πολέμου, υπήρξε η τρίτη φάση, η μεγάλη «Εαρινή» επίθεση του Ιταλικού Στρατού. Η Ανώτατη Ιταλική Ηγεσία, μετά τη σταθεροποίηση και την ουσιαστική διακοπή των επιχειρήσεων εξαιτίας του δριμύτατου χειμώνα, επιδίωκε να καταφέρει κάποιο σοβαρό πλήγμα κατά των Ελλήνων, για να εξευμενιστεί απέναντι στον ίδιο το λαό της και στους συμμάχους της Γερμανούς, για τις μέχρι τότε αποτυχίες της.

Ο Μουσολίνι, γνωρίζοντας ότι οι Γερμανοί ετοιμάζονταν να επέμβουν στην Ελλάδα, αγνοώντας όμως το χρόνο που θα εκδηλωνόταν η ενέργεια αυτή, διακατεχόταν από την αγωνία, μήπως τον προλάβει ο σύμμαχος του και βρεθεί έτσι η Ιταλία στην ιδιαίτερα ταπεινωτική θέση, να οφείλει στους Γερμανούς την απαλλαγή της από το αδιέξοδο στο οποίο είχε περιέλθει, εξαιτίας της οικτρής αποτυχίας της στο αλβανικό μέτωπο.

Το πρωί της 9ης Μαρτίου, εκτοξεύτηκε η αναμενόμενη ιταλική επίθεση. Σε μέτωπο έξι περίπου χιλιομέτρων μόνο, διατέθηκαν συνολικά πέντε μεραρχίες και μία λεγεώνα Μελανοχιτώνων σε πρώτο κλιμάκιο και πέντε μεραρχίες ως εφεδρικές.

Ο Μουσολίνι, γεμάτος ελπίδες, εγκαταστάθηκε από το πρωί στο παρατηρητήριο πάνω στο ύψωμα Καμάριτ (Γκλάβα), από όπου μαζί με τον Αρχιστράτηγο και την Ηγεσία των επιτιθέμενων δυνάμεων, παρακολούθησε την εξέλιξη της επιθέσεως. Αυτή, συνεχίστηκε με αμείωτη σφοδρότητα μέχρι τις 14 Μαρτίου, χωρίς όμως να σημειώσει επιτυχία, χάρη στο ακατάβλητο θάρρος και την αυτοθυσία των Ελλήνων στρατιωτών, οι οποίοι δεν παραχώρησαν ούτε σπιθαμή εδάφους στους επιτιθέμενους Ιταλούς.

Από τις 15 Μαρτίου, η ιταλική προσπάθεια άρχισε να ατονεί για να εκφυλιστεί τελείως από τις 25 του ίδιου μήνα. Ο Μουσολίνι απογοητευμένος αναχώρησε στις 21 Μαρτίου από τα Τίρανα για την Ιταλία, σχεδιάζοντας να επαναλάβει την επίθεση στο τέλος του μήνα. Η προσχώρηση όμως, στο μεταξύ, της Γιουγκοσλαβίας στους Συμμάχους δεν επέτρεψε την πραγματοποίηση της νέας αυτής απόπειρας. Η γερμανική επίθεση κατά της Ελλάδας, που επακολούθησε, ματαίωσε πια οριστικά την ελπίδα των Ιταλών να παρουσιάσουν οποιαδήποτε επιτυχία εναντίον της Ελλάδας.

Η Γερμανία αποφασισμένη να εισβάλει στην Σοβιετική Ένωση την άνοιξη του 1941, προσπάθησε να εξουδετερώσει την πολεμική εστία στην Ελλάδα, που μπορούσε να εξελιχθεί σε μέτωπο υπό την αιγίδα της Αγγλίας. Η δημιουργία ενός Βαλκανικού μετώπου όπως το Μακεδονικό

κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, επηρέασε σοβαρά την γερμανική πολιτική έναντι της Ελλάδας. Η επέμβαση της Γερμανίας στα Βαλκάνια θεωρούνταν πλεονεκτική από την Αγγλία γιατί θα οδηγούσε σε διασπορά των γερμανικών δυνάμεων λόγω της δημιουργίας πολεμικού θεάτρου στα Βαλκάνια με αποτέλεσμα την μείωση της πίεσης των Γερμανών στην μητροπολιτική Αγγλία.

Η στάση της Γερμανίας προς την Ελλάδα είχε περισσότερο σχέση με τις πολεμικές επιδιώξεις της παρά με την επιθυμία της να βοηθήσει την Ιταλία να βγει από το αδιέξοδο του Αλβανικού μετώπου. Η σχεδιαζόμενη επίθεση κατά της Ελλάδας από την Γερμανία αποτελούσε «συμπληρωματική» στρατιωτική ενέργεια στο πλαίσιο της γενικότερης πολεμικής προσπάθειας που αναλάμβανε εναντίον της Ρωσίας. Η εξουδετέρωση της πολεμικής εστίας στο μέτωπο της Αλβανίας, την οποία εκμεταλλευόταν η Αγγλία και που θα μπορούσε να εξελιχθεί σε μέτωπο και να απειλήσει τη προσπάθεια των Γερμανών εναντίον των Ρώσων, αποτελούσε ουσιαστική βοηθητική επιχείρηση ενόψει της μεγαλύτερης επίθεσης που ετοιμάζε ο Χίτλερ.

Αξίζει να αναφέρουμε την μεσολαβητική προσπάθεια των Γερμανών για κατάπαυση των εχθροπραξιών μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας, που στερούσε θεωρητικά τους λόγους της στρατιωτικής παρουσίας της Αγγλίας στην Ελλάδα, κάτι που απέρριψε ο Μεταξάς.

Συμπεράσματα

Η αποτυχία των Ιταλών οφειλόταν στην πεποίθηση του Μουσολίνι ότι η επιχείρηση θα κρινόταν στον πολιτικό παρά στον στρατιωτικό τομέα. Άλλη βασική αιτία της αποτυχίας των Ιταλών ήταν η ελλιπής πολιτική προετοιμασία για την αναμέτρηση με την Ελλάδα, με συνακόλουθη την στρατιωτική ανεπάρκεια καθώς και οι άσχημες κλιματολογικές συνθήκες.

Το βασικό λάθος του Μουσολίνι είναι ότι υπολόγιζε την έκβαση της ιταλικής επίθεσης με καθαρά στρατιωτικά κριτήρια, χωρίς να λάβει υπόψη τον παράγοντα ότι οι Έλληνες θα πολεμούσαν με αποφασιστικότητα και αυτοθυσία λόγω του δίκαιου του αγώνα τους.

Το γενικό σχέδιο των Ιταλών για επίθεση στην Ελλάδα ήταν καλό ως σύλληψη όμως πολύ αισιόδοξο ως προς τη δυνατότητα επιτυχίας του. Το βασικό λάθος των Ιταλών είναι ότι υποτίμησαν σε μεγάλο βαθμό τον αντίπαλό τους. Για την επιτυχή έκβαση μιας μάχης δεν αρκεί μόνον να εκπονηθεί ένα άρτιο και πλήρες σχέδιο επιχειρήσεων, αλλά πρέπει να ληφθούν υπόψη και όλοι οι λοιποί παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν την αποτελεσματική διεξαγωγή της.

Συνέπειες της εσφαλμένης εκτίμησης της Ιταλικής Ανώτατης Διοίκησης για τις δυνατότητες των Ελλήνων ήταν:

- Εκδήλωσε κατά της Ελλάδος επίθεση την παραμονή της χειμερινής περιόδου με αποτέλεσμα την μειωμένη απόδοση τόσο της αεροπορίας όσο και των αρμάτων μάχης, μέσω των οποίων στήριζε κυρίως την επιτυχία του σχεδίου της.

- Δεν προικοδότησε με ανάλογες δυνάμεις την κυρία της προσπάθεια, διαθέτοντας από τις 9 υπάρχουσες Μεραρχίες, 5 μόνο για την επίθεση στην Ήπειρο και διατήρησε 4 από αυτές στην περιοχή έναντι της Β. Δυτικής Μακεδονίας, στην οποία το σχέδιο προέβλεπε την τήρηση αμυντικής στάσεως.

- Συνέβαλε στον αιφνιδιασμό των στρατευμάτων της, δεδομένου ότι προετοίμαζε αυτά περισσότερο για στρατιωτικό περίπατο, παρά για αγώνες σκληρούς, πεισματώδεις και αποφασιστικούς. Αυτή η κατάσταση είχε ως αποτέλεσμα την διστακτικότητα της εκπλήρωσης των αποστολών τους και την παροχή χρόνου στην ελληνική πλευρά για επιστράτευση και ενίσχυση της άμυνας της.

Ένα άλλο σοβαρό σφάλμα της ιταλικής Ανώτατης Ιταλικής Διοίκησης υπήρξε η εφαρμογή του σχεδίου της κατά τρόπο άκαμπο, δηλαδή επέμενε και κατέβαλε συνεχείς προσπάθειες για την ευόδωση **της κυρίας προσπάθειας προς Καλπάκι** και με τις αρχικές διατεθείσες δυνάμεις και δεν εκμεταλλεύθηκε την επιτυχία της στις δευτερεύουσες κατευθύνσεις, τόσο επί του παραλιακού τομέα όσο και προς Μέτσοβο, με συνέπεια την φθορά και πλήρη αποτυχία.

Η επιμονή του Κατσιμήτρου να αμυνθεί στη τοποθεσία **Καλπάκι – Καλαμάς ποταμός (γραμμή ΙΒα)** και παρά την δυσμενή εξέλιξη του αγώνα στον τομέα της Πίνδου, τον δικαίωσε απόλυτα, δείχνοντας διορατικότητα και εμμονή στις αποφάσεις του. Η τοποθεσίας ΙΒα, πλην της εξασφάλισης της πόλης των Ιωαννίνων και της ευρύτερης κάλυψης της ζωτικής περιοχής Μετσόβου, διέθετε και ικανοποιητική οργάνωση εδάφους, αλλά και περισσότερο γνώριμη ήταν στο Στρατηγείο της Μεραρχίας και στις Μονάδες της.

Η Ελληνική ηγεσία κατόρθωσε, παρά την αιφνιδιαστική από απόψεως χρόνου εκτόξευση της ιταλικής επιθέσεως, να ισορροπήσει την κατάσταση κατά την πρώτη περίοδο και στη συνέχεια να πάρει την πρωτοβουλία ενέργειας.

Τρεις κυρίως παράγοντες συνέβαλαν στην επιτυχία των ελληνικών όπλων.

- Το υψηλό φρόνημα του Ελληνικού Στρατού και ολόκληρου του Ελληνικού Λαού αμυνόμενου κατά μιας άδικης και τελείως απρόκλητης επιθέσεως.

- Η άρτια επιτελική προπαρασκευή, σαφήνεια και απλότητα όλων των πολεμικών σχεδίων της χώρας. Αυτό καταφάνηκε από την πρώτη στιγμή του πολέμου, όταν ολόκληρος ο πολεμικός μηχανισμός τέθηκε αυτόματα σε λειτουργία τα ξημερώματα της 28ης Οκτωβρίου 1940 με ένα απλό και λακωνικότατο σήμα του Γενικού Επιτελείου Στρατού.

- Η υποτίμηση από την Ιταλική Ηγεσία του βαθμού προπαρασκευής, της ετοιμότητας για πόλεμο, του ηθικού των ένοπλων ελληνικών δυνάμεων και της αξίας των στελεχών.

Παρά τις αντιξοότητες καιρού και εδάφους και την ασύγκριτη υπεροχή των αντιπάλων του σε δύναμη και πολεμικά μέσα, ο Ελληνικός Στρατός διεξήγαγε, για ένα εξάμηνο περίπου νικηφόρο αγώνα κατά των Ιταλών στη Βόρεια Ήπειρο και προέβαλε ηρωική αντίσταση κατά των Γερμανών στη Μακεδονία και στην Κρήτη, προκαλώντας έτσι τον θαυμασμό τόσο των Συμμάχων, όσο και των ίδιων των αντιπάλων του.

Τα επιτεύγματα του Ελληνικού Στρατού δεν ήταν τυχαία. Ήταν αποτέλεσμα της **άρτιας προπαρασκευής** και του **υψηλού ηθικού** του. Όλες οι πιθανές εχθρικές ενέργειες είχαν μελετηθεί και αντιμετωπιστεί υπεύθυνα, ενώ τα σχέδια επιστρατεύσεως και επιχειρήσεων διακρίνονταν για την απλότητα και το ρεαλισμό τους.

Είναι απαραίτητο να επισημάνουμε την **τεράστια συμβολή** της Ελλάδας στον αγώνα των Συμμάχων κατά τον Άξονα. Εκτός από τις συνέπειες εναντίον του Άξονα στο διπλωματικό πεδίο, που είχε ο πόλεμος της Ελλάδος ήδη κατά τους δύο πρώτους μήνες, το Νοέμβριο δηλαδή και το Δεκέμβριο 1940, το γεγονός ότι παρατάθηκε άλλους πέντε μήνες και μάλιστα ότι παρασύρθηκε σε ανάμιξη και η Γερμανία, με άμεσο αποτέλεσμα τη δέσμευση ισχυρότατων ιταλικών και γερμανικών δυνάμεων, που διαφορετικά θα ήταν δυνατό να είχαν διατεθεί σε άλλα μέτωπα, έδωσε τη δυνατότητα στους Βρετανούς να σταθεροποιήσουν τη θέση τους στην Αφρική και στην Εγγύς Μέση Ανατολή, με επιπτώσεις σπουδαιότατες στην εξέλιξη του όλου πολέμου.

Επιπλέον, σπουδαιότατη υπήρξε η συμβολή του πολέμου της Ελλάδος για την ήττα των Γερμανών στο ανατολικό μέτωπο. Η εμπλοκή ειδικά της Γερμανίας στον πόλεμο αυτό και οι ευρύτερες επιχειρήσεις στα Βαλκάνια, που υποχρεώθηκε να διενεργήσει, ήταν η κυριότερη αιτία για την αναβολή της ενάρξεως της επιθέσεως εναντίον της Σοβιετικής Ενώσεως κατά πέντε ως έξι εβδομάδες. Οι συνέπειες της αναβολής αυτής υπήρξαν κρισιμότερες για τους Γερμανούς, καθώς επήλθε ο βαρύτερος ρωσικός χειμώνας, πριν προφτάσουν να επιτύχουν αποφασιστικά αποτελέσματα. Έκτοτε ο χρόνος εργαζόταν εις βάρος τους ως την τελική ήττα.

Αξίζει τέλος να αναφερθεί η εθελοντική προσφορά των **Κυπρίων αδελφών** για τη συμμετοχή τους στον αγώνα των Ελλήνων. Στην Ελλάδα, οι πρώτοι Κύπριοι στρατιώτες έφθασαν στις αρχές του 1941. Μέχρι την είσοδο των Γερμανών τον Απρίλιο 1941 στην Ελλάδα, είχαν φθάσει 5000 - 6000 άνδρες του Κυπριακού Συντάγματος. Ειδική μνεία πρέπει να γίνει για περίπου 40 φοιτητές που σπούδαζαν στην Ελλάδα που πολέμησαν από την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου στο Αλβανικό μέτωπο.

Βιβλιογραφία

1. *Η προς Πόλεμον Προπαρασκευή του Ελληνικού Στρατού(1923-1944)*, Γενικό Επιτελείο Στρατού (ΓΕΣ), Αθήνα 1963
2. *Αίτια και Αφορμαί του Ελληνοϊταλικού Πολέμου(1940-1941)*, ΓΕΣ, Αθήνα 1959
3. *Η Ιταλική Εισβολή*, ΓΕΣ, Αθήνα 1959
4. *Η Ελληνική Αντεπίθεσις (1940-1941)*, ΓΕΣ, Αθήνα 1963
5. *Χειμεριναί Επιχειρήσεις – Ιταλική Επίθεσις, Μάρτιος 1941*, ΓΕΣ, Αθήνα 1966
6. *Το Τέλος μιας Εποποιίας, Απρίλιος 1941*, ΓΕΣ, Αθήνα 1958
7. *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-1941*, ΓΕΣ, Αθήνα 1984
8. Κατσιμήτρος, Χ., *Η Ήπειρος προμαχούσα*, ΓΕΣ, Αθήνα 1954
9. Koliopoulos, J.S., *Greece and the British Connection, 1935 -1941*, Oxford 1977
10. Θ. Βερέμης- Ι. Κολιόπουλος, *Ελλάς Η Σύγχρονη Συνέχεια από το 1821 μέχρι Σήμερα*, Αθήνα 2006
11. Α. Ψαρομηλιγκός, *Η στρατηγική Όξυνσης*, άρθρο από τεύχος 54 Ιστορικά της Ελευθεροτυπίας, 28 Οκτωβρίου 1940 *Scripta mament*, Αθήνα 2000
12. Ζ. Ν. Τσιρπανλής, *Ιταλικά Αρχεία για τον πόλεμο 1940-41*, άρθρο από τεύχος 106 Ιστορικά της Ελευθεροτυπίας, *Η 28^η Οκτωβρίου από τα ξένα Αρχεία*, Αθήνα 2001
13. Κ. Σβολόπουλος, *Η στάση του Μεταξά*, άρθρο από τεύχος 106 Ιστορικά της Ελευθεροτυπίας, *Η 28^η Οκτωβρίου από τα ξένα αρχεία*, Αθήνα 2001

14. Π. Παπαπολυβίου, *Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και Εθνική Αντίσταση*, άρθρο από τεύχος 143 *Ιστορικά της Ελευθεροτυπίας, Κύπριοι Εθελοντές*, Αθήνα 2002

